

Toruń, 28.10.2024 r.

Prof. dr hab. Piotr Błajet

Wydział Filozofii i Nauk Społecznych UMK w Toruniu

Instytut Nauk Pedagogicznych

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pana mgr. Tomasza Dyrdóła pt. „Sport w kulturze czasu wolnego młodzieży” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Heliodora Muszyńskiego.

Przedłożona do oceny dysertacja obejmuje 343 strony i jest podzielona na wstęp, cztery rozdziały teoretyczne, rozdział metodologiczny, wyniki badań, podsumowanie i wnioski, bibliografię, spis tabel, diagramów, aneks.

Niekiedy zarzuca się recenzentom, że streszczenie recenzowanej pracy obejmuje przeważającą objętości recenzji. Jednak, co zrobić, gdy trzeba streścić 160 stron samej części teoretycznej?! Nie można tego zawrzeć na 2-3 stronach... Gdyby tekst oceny miał w objętości swojej dorównywać objętości streszczenia, wtedy objętość całej oceny znacznie przekraczałaby granice wytrzymałości czytelniczej. Aby nie nadwyrężyć cierpliwości czytelnika najważniejsze tezy autora zawarte w **części teoretycznej** zostały wypunktowane:

1. Analiza definicyjna czasu wolnego skupia się na jego klasyfikacji i roli w zarządzaniu czasem. Od lat 20. XX wieku czas wolny zyskał na znaczeniu, szczególnie po II wojnie światowej. Aleksander Kamiński zdefiniował osiem kategorii budżetu czasu, w tym czas wolny, który jest kluczowym elementem życia dorosłych. Czas wolny jest definiowany jako czas wolny od obowiązków, przeznaczony na odpoczynek, rozrywkę i rozwój osobisty. Definiowanie czasu wolnego może być trudne, ponieważ wymaga oddzielenia go od obowiązków zawodowych i rodzinnych. Joffre

Dumazedier i Kamiński twierdzą, że czas wolny zaczyna się, gdy jednostka jest uwolniona od przymusów. Współczesne zmiany stylu życia zaciera granice między czasem wolnym a obowiązkami. Istnieje wiele definicji czasu wolnego, jednak kluczowym wyróżnikiem jest dobrowolność działań, co podkreślają Jan Danecki i inni badacze.

2. W literaturze wyróżnia się trzy podstawowe funkcje czasu wolnego: regeneracyjną, rozrywkową i autokreacyjną. Funkcje te mogą być zamierzone lub niezamierzone, co wpływa na różnorodność klasyfikacji. Badania wskazują, że brak czasu wolnego negatywnie wpływa na zdrowie i relacje społeczne, a niewłaściwe jego wykorzystanie również może być szkodliwe. Zygnunt Dąbrowski i Aleksander Kamiński zwracają uwagę na funkcje odpoczynku, zabawy oraz rozwijających zajęć, które mogą się przenikać. Inne badaczki, jak Małgorzata Bombol, rozszerzyły klasyfikację o dodatkowe funkcje, takie jak kompensacja czy edukacja. Różnorodność definicji i funkcji czasu wolnego pokazuje, że jest to złożone zjawisko, które wymaga analizy zarówno aspektów funkcjonalnych, jak i treściowych.
3. Wzrost ilości czasu wolnego w społeczeństwie współczesnym nie przynosi zawsze oczekiwanych korzyści. Aktywność w czasie wolnym zależy od różnych czynników, takich jak wiek czy status społeczny, i często prowadzi do pasywności, np. oglądania telewizji. Sport, chociaż popularny, ma różne formy, które mogą być korzystne lub destrukcyjne. Z perspektywy historycznej, czas wolny był zróżnicowany w zależności od epoki i statusu społecznego. W starożytności był domeną wolnych obywateli, a w średniowieczu stracił na wartości. Rewolucja przemysłowa przyniosła regulacje dotyczące czasu pracy, co wpłynęło na możliwość korzystania z czasu wolnego. Współczesne zmiany społeczne, takie jak globalizacja i niestabilność rynku pracy, wpływają na sposoby spędzania czasu wolnego, prowadząc do marginalizacji niektórych grup społecznych.

4. W ostatnich latach czas wolny stał się przedmiotem analiz pedagogicznych. Kluczowe jest, by był wypełniony wartościowymi treściami sprzyjającymi rozwojowi osobistemu. Czas wolny może przyczyniać się do samorealizacji, ale niewłaściwe jego wykorzystanie może prowadzić do apatii i negatywnych zachowań. Wartościowe zagospodarowanie czasu wolnego wymaga wsparcia ze strony rodzin, szkół i instytucji społecznych.
5. Czas wolny odgrywa kluczową rolę w nowoczesnych społeczeństwach, a jego postrzeganie ewoluowało na przestrzeni dziejów, przechodząc od przywileju elit do uznania go za istotny element jakości życia. W miarę jak rozwijała się cywilizacja, czas wolny stał się przestrzenią regeneracji i twórczości.
6. Zabawa, która jest dobrowolnym działaniem o autotelicznym charakterze, stanowi istotny element kultury czasu wolnego. Kultura ta kształtuje się w wyniku interakcji społecznych, co prowadzi do ujednociania norm i wartości. Współczesna kultura obejmuje różne typy symboliczne, w tym kulturę ludową, elitarną i popularną, z dominacją kultury masowej, która powstała w XX wieku i jest wynikiem przemian społecznych oraz technologicznych.
7. Kultura masowa, mimo krytyki za swoje negatywne skutki, ma istotny wpływ na sport i inne dziedziny życia, kształtując współczesne normy i wartości społeczne. Całościowo, kultura, czas wolny i zabawa są ze sobą ściśle powiązane, odzwierciedlając ludzkie dążenia i potrzeby oraz wpływając na rozwój społeczności.
8. Sport ma kluczowe znaczenie w życiu człowieka, szczególnie w kontekście spędzania czasu wolnego. Wpływa pozytywnie na zdrowie fizyczne i psychiczne, rozwijając samodyscyplinę, lojalność oraz umiejętności społeczne. Jako element kultury fizycznej obejmuje różnorodne formy aktywności, w tym sport zawodowy, amatorski i rekreacyjny, a także wychowanie fizyczne. Jego rola wzrasta w społeczeństwie, mając

znaczenie zarówno ekonomiczne, jak i kulturowe, a popularność sportu rośnie w kontekście globalizacji i kultury masowej. Historia sportu sięga starożytności, kiedy to aktywność fizyczna była istotna dla przetrwania, a różne cywilizacje, takie jak Egipcjanie czy Grecy, rozwijały swoje formy sportowe. W starożytnej Grecji sport był integralną częścią kultury, a w Rzymie koncentrowano się na aspektach praktycznych, co prowadziło do degradacji idei sportu. W średniowieczu sport był domeną rycerstwa, a w renesansie zyskał na znaczeniu w miastach.

9. W XVIII wieku w Polsce wprowadzono wychowanie fizyczne, a w XIX wieku sport zyskał popularność dzięki industrializacji i urbanizacji, co umożliwiło rozwój ruchu sportowego. W tym okresie gimnastyka stała się istotna dla młodzieży, a w Anglii rozpoczęto organizację publicznych zawodów, co przyczyniło się do nowoczesnego sportu. W końcu XIX wieku odnowiono ideę igrzysk olimpijskich, co miało symboliczne znaczenie dla powrotu do tradycji greckich.
10. Współczesny sport boryka się z wyzwaniami, takimi jak komercjalizacja oraz zjawiska takie jak doping. Mimo to pozostaje ważnym elementem stylu życia i kultury, wpływając na rozwój osobisty oraz zdrowie społeczeństwa. Uczestnictwo w sporcie sprzyja kształtowaniu pozytywnych cech charakteru, umiejętności współpracy i rozwoju społecznego, a także pełni funkcję ludyczną i integracyjną. Sport uczy zasad moralnych, odpowiedzialności oraz rozwija solidarność grupową. Aktywność sportowa ma istotne znaczenie dla zdrowia, psychiki i relacji społecznych. Regularna aktywność fizyczna wpływa korzystnie na wiele aspektów zdrowia, redukując stres i poprawiając nastrój. Ponadto sport rozwija umiejętności, które są przydatne w życiu codziennym, ucząc współpracy i przestrzegania zasad fair play. Ogólnie rzecz biorąc, sport stanowi ważny element rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego, zwłaszcza w okresie adolescencji.

11. Młodzież jako odrębny etap życia, zaczęła być dostrzegana pod koniec XIX wieku, co spowodowało wzrost zainteresowania tym okresem w takich dziedzinach jak pedagogika, socjologia i psychologia. Młodzież odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu kultury, będąc nie tylko obiektem wpływów dorosłych, ale także aktywnym twórcą kultury. W literaturze pojawia się rozróżnienie między „młodzieżą” jako grupą wiekową a „młodością” jako stanem jednostki. Badania wskazują, że młodość jest zjawiskiem społeczno-kulturowym, a nie tylko biologicznym. Psychologowie, tacy jak Stanley G. Hall, definiują adolescencję jako okres intensywne zmiany emocjonalnych i behawioralnych. Młodzież przechodzi przez zmiany biologiczne, psychiczne i społeczne, co wpływa na kształtowanie tożsamości. Kluczowym wyzwaniem rozwojowym jest osiągnięcie niezależności oraz kształtowanie relacji rówieśniczych, co wpływa na ich tożsamość i sposób postrzegania samego siebie. Erik H. Erikson i James Marcia podkreślają, że kryzys tożsamości jest istotnym elementem tego etapu życia, a różne statusy tożsamości odzwierciedlają różne podejścia młodzieży do eksploracji i podejmowania decyzji. Młodzież aktywnie uczestniczy w życiu społecznym, a ich zaangażowanie jest uzależnione od warunków społeczno-kulturowych. W kontekście kulturowym młodzież tworzy subkultury, które są reakcją na zmiany społeczne i dążenie do tożsamości. Bunt młodzieżowy, choć może prowadzić do konfliktów pokoleniowych, jest istotnym elementem dynamiki kulturowej, przyczyniając się do nieustannej ewolucji społeczeństwa.

Ogólnie rzecz ujmując, część teoretyczna pracy doktorskiej jest dobrze opracowana i stanowi solidną podstawę do dalszych badań. Autor wykazał się głęboką znajomością literatury przedmiotu, prezentując kluczowe pojęcia oraz najważniejsze perspektywy związane z tematem pracy. Część ta jest nie tylko

rzetelna, ale także dobrze uporządkowana, co ułatwia odbiorcy śledzenie toku rozumowania i wniosków płynących z analizowanej literatury.

Teraz miejsce na uwagi krytyczne. Część teoretyczna pracy powinna być formą przygotowania do części praktycznej. Z niej powinny, niejako, wynikać założenia metodologiczne. Należałoby to jasno wyłożyć tak, aby czytający nie musieli się domyślać związku między „teorią i praktyką”. Treści części teoretycznej powinny być też kanwą dla prowadzenia dyskusji nad otrzymanymi wynikami badań, a tylko w ten sposób można wykazać jakościową różnicę między zastaną wiedzą a uzyskaną: ta różnica to wartość dodana. Strategia taka stanowi elementarz poznania naukowego: na bazie znanego wchodzi się w nieznanie i to nieznanie w wyniku procedury badawczej ma stać się znanym. Praca w zasadzie spełnia te ogólne warunki poznania naukowego, ale czasami dobra wola i przychylność recenzenta w kwestii odczytywania intencji autora jest wystawiana na próbę i nadwyreżana. Reasumując, doktorant wykazał się rozumieniem (może czasami nieświadomym, nazbyt intuicyjnym) postępowania badawczego, co pozwala „zaliczyć” jedno z kryteriów oceny jego osiągnięcia.

Uwagi, które znajdują się poniżej wiążą się z tymi powyższymi, bo dotyczą znaczenia teorii w poznaniu naukowym. Doktorant wspomina o koncepcji E. H. Eriksona, ale nie wykorzystuje jej w celach badawczych. A przecież na aktywność wolnoczasową sportową można by spojrzeć jako służącą rozwijaniu ufności (np. wędrówki górskie, żeglowanie, parcour), autonomii (np. gry sportowe, sporty walki), inicjatywy (np. gry sportowe, e-sport) itd. Wprawdzie nie jest jasne, czy eriksonowskie potrzeby mogą być rekonstruowane wraz ze zdobywaniem nowych doświadczeń w późniejszych etapach życia, ale ponieważ sam autor koncepcji nie łączy etapów rozwoju i kształtowania się potrzeb bezpośrednio z wiekiem, to zdroworozsądkowo należy przypuszczać, że kształt potrzeb (podobnie jak antypotrzeb) jest nigdy niezakończony... To tylko przykład, jak na czas wolny można spojrzeć z

perspektywy teorii rozwoju człowieka. Piękne są koncepcje czasu wolnego J. Nash'a lub M. Cszikszentmihalyi, które pozwalają ocenić wartość rozwojową zachowań wolnoczasowych! Zatem można by zarzucić autorowi, że myślenie w kategoriach translacji (rozwój to pomnażanie kompetencji) przeważa nad myśleniem w kategoriach transgresji (rozwój to podnoszenie kompetencji na wyższy poziom)

Praktycy mają jednak prawo „inwigilować” rzeczywistość inaczej, a profesorowie nie mają najmniejszej legitymacji, aby to prawo kwestionować lub unieważniać. Mądrość niekoniecznie jest zarezerwowana dla tzw. nauki. Autor wykorzystał jako „ogólną teorię odniesienia” swoją wiedzę praktyczną, która może być efektem jego kompetencji obserwacyjnych, analitycznych i syntezyjących oraz aplikacyjnych i w tej „teorii praktycznej” umieścił swoje dążenia poszukiwawcze.

Autor wykonał ogrom pracy badawczej – ten ogrom niekiedy go przerasta. Kilkanaście celów badawczych, zatem i problemów... Pewnie można by to zredukować do jednego głównego i kilku szczegółowych celów/problemów... Jednak tego braku redukcji nie można uznać za błąd, najwyżej za niezręczność warsztatową.

Metodologia badań zastosowana w pracy doktorskiej jest starannie zaplanowana i w dużym stopniu odpowiada na postawione cele badawcze. Autor trafnie dobrał metody badawcze, które są w większości adekwatne do problematyki pracy, co pozwala na uzyskanie wiarygodnych wyników. Opis procedur badawczych jest wystarczająco szczegółowy, co umożliwia zrozumienie przeprowadzonych działań badawczych i stanowi podstawę do analizy rezultatów. Choć pewne elementy mogłyby zostać bardziej rozwinięte lub uzasadnione, ogólne podejście do metodologii świadczy o solidnym przygotowaniu i znajomości tematu. Dzięki temu praca wnosi wartościowy

wkład do badanego obszaru, choć można dostrzec możliwości dalszych usprawnień w przyszłych badaniach.

Za kwestię dyskusyjną można uznać brak zastosowania kodowania w opracowaniu wywiadów. Kodowanie wywiadu jest kluczowym elementem w badaniach naukowych, zwłaszcza w badaniach jakościowych, choć nie zawsze jest niezbędne. Jego celowość zależy od rodzaju badania, celu analizy i metodologii. Jednak przy małej liczbie wywiadów, możliwe jest bardziej bezpośrednie podejście do analizy danych, w którym badacz skupia się na interpretacji pełnych narracji bez ich rozbijania na kody. W przypadku analiz, które koncentrują się na całych narracjach lub historiach, można unikać kodowania, analizując pełne historie opowiedane przez uczestników i skupiając się na ich kontekście, przebiegu i znaczeniach. Zatem brak kodowania wywiadów w ocenianej pracy nie może być uznany za błąd metodologiczny.

Rozdział "Wyniki badań" charakteryzuje się zwięzłą i przejrzystą strukturą, co ułatwia odbiór i analizę przedstawionych danych. Autor wyraźnie oddzielił wyniki od wniosków oraz od części metodologicznej, co jest zgodne z dobrymi praktykami badawczymi. Dane zostały zaprezentowane w sposób logiczny i spójny, co pozwala na łatwe śledzenie toku myślenia autora. Rozdział "Wyniki badań" stanowi wartościowy element pracy doktorskiej. Został on przygotowany z dużą starannością i dokładnością, co pozwala na wyciągnięcie rzetelnych wniosków. Całość rozdziału zasługuje na pozytywną ocenę i stanowi mocną stronę rozprawy doktorskiej.

Autor w rozdziale **Podsumowanie i wnioski** przedstawia propozycje zmian, których celem byłoby większe usportowienie młodzieży w zakresie lekcji wychowania fizycznego, funkcjonowania klubów sportowych, kampanii promujących sport i sportowy styl życia, infrastruktury sportowej. Niezbędne jednak jest rozwiązanie jeszcze jednego problemu: jak sprawić, aby sport wygrał współzawodnictwo z internetem? Bez rozwiązania tej zagadki

trudno liczyć na zwiększenie usportowienia młodzieży. Tego wątku i innych dyskusyjnych bezpośrednio związanych z uzyskanymi wynikami badań w nie podjęto w pracy w wystarczającym stopniu, stąd pojawia się niedosyt dotyczący nowatorstwa analiz przeprowadzonych przez doktoranta. Analizując posumowanie wyników badań należy zadać pytanie: w jakim stopniu treści części wieńczącej pracę odnoszą się do kwestii zawartych w pierwszych czterech rozdziałach pracy? Odpowiadając skrótowo na to pytanie stwierdzam, że wielki wysiłek włożony w przedstawienie kontekstów teoretycznych dla projektu badawczego w niedużym stopniu procentuje w tworzeniu nowych tropów badawczych. Największym walorem pracy jest zatem obszerny opis kontekstów dla tematyki pracy i jej wielowątkowa sprawozdawczość. Należy żałować, że autor nie pokusił o poszukania związków między różnymi zmiennymi badanymi w pracy, związków z płcią, wielkością miejsca zamieszkania, typem szkoły itd.

Obszerna **bibliografia** – 364 pozycje – wskazuje, że autor dysertacji dobrze zna literaturę przedmiotu, czego dał dowód w części teoretycznej pracy.

Konkluzja.

Przedłożona do recenzji rozprawa mgr. Tomasza Dyrdoła pt. „Sport w kulturze czasu wolnego młodzieży” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Heliodora Muszyńskiego” spełnia wymagania opisane w ustawie z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki w związku z przepisami ustawy z dn. 3 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz na podstawie przepisów ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr. T. Dyrdoła do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

